

Pomiędzy dwoma zjazdami w Pradze

Związki między Słowianami w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej w latach 1848-1908

Wiek XIX był epoką rozwoju większości nowoczesnych słowiańskich narodowości żyjących w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej. W trakcie tego stulecia jedne narody słowiańskie budowały podstawy narodowej identyfikacji i tworzyły podwaliny narodowej kultury, inne działały na rzecz przekształcenia istniejących państw (monarchii habsburskiej, Imperium Osmańskiego) w taki sposób, aby również Słowianie mogli decydować o ich polityce, jeszcze inne podejmowały próby wywalczenia niezależności politycznej. W tym okresie wyraźnie ożywiły się kontakty między narodami słowiańskimi i dojrzało poczucie konieczności współpracy Słowian. Pokazał to Zjazd Słowiański w Pradze, który odbył się w 1848 r.

Druga połowa XIX w. jest okresem wzrostu znaczenia problemu słowiańskiego dla państw dominujących w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej: imperiów Romanowów, Habsburgów, Osmanów. Wpływał on na ich sytuację, prowadząc niejednokrotnie do zmiany polityki wewnętrznej, a nawet kształtu państwa. Dokonujący się w drugiej połowie XIX w. rozpad Imperium Osmańskiego pozwolił na powstanie państw słowiańskich na Bałkanach. W tym czasie problem słowiański wpływał także istotnie na stosunki międzynarodowe. W omawianym okresie Słowianie w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej podjęli wiele prób nawiązywania kontaktów. Widoczne są one na różnych polach, począwszy od polityki, a skończywszy na szeroko rozumianej kulturze. Pojawiło się wtedy szereg projektów, które realizacji doczekały się dopiero w XX w. W monarchii habsburskiej narodziły się austroslawizm i – poprzedzona iliryzmem – idea jugosłowiańska promieniująca na inne obszary oraz idea czechosłowacka. Na ziemiach zamieszkałych przez Słowian zrzucających zwierzchnictwo tureckie, od lat 40. XIX w. formułowano projekty jednoczenia narodów południowosłowiańskich. Ożywienie idei współpracy słowiańskiej nastąpiło wraz z pojawieniem się neoslawizmu w pierwszych latach XX w. Przedstawiono wtedy postulat zwołania drugiego kongresu słowiańskiego w Pradze. Projekt ten zrealizowano w 1908 r. Dobrze zapowiadająca się współpraca wkrótce jednak załamała się.

Celem projektu jest zbadanie i wykazanie związków między Słowianami w drugiej połowie XIX w. Aby to zrobić, w pierwszej kolejności należy przeprowadzić bilans dotychczasowych badań na ten temat. Ponadto, na wybranych przykładach, należy zbadać czy i jak w historiografiach państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej zmieniła się ocena kwestii współpracy między Słowianami w regionie w latach 1848-1908. W drugiej kolejności celem wykonawców projektu jest zbadanie na wybranych przykładach związków między Słowianami w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej. Zebrane w czasie kwerendy materiały posłużą do przygotowania szczegółowych studiów dotyczących wybranych problemów badawczych, takich jak: a. Współpraca i rywalizacja Słowian w monarchii habsburskiej; b. Kontakty między Słowianami w Imperium Osmańskim; c. Skala i charakter kontaktów między Słowianami w monarchii habsburskiej i na Bałkanach; d. Polskie słowianofilstwo.

Badania w ramach projektu będą realizowane w kilku etapach. W pierwszym etapie projektu zostanie przeprowadzona ocena stanu badań dotyczących związków między Słowianami w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej w drugiej połowie XIX w. w Polsce i regionie. W drugim, najważniejszym etapie projektu zostaną podjęte studia na temat związków między Słowianami w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej. W tym celu planowane jest przeprowadzenie badań w zasobach archiwów i bibliotek krajów słowiańskich, których terytorium w XIX w. należało do monarchii habsburskiej i imperium osmańskiego, a także w Paryżu, gdzie swoją działalność na polu słowiańskim prowadziła polska emigracja (Hotel Lambert). Wyniki badań zostaną przedstawione do konsultacji naukowcom z wybranych krajów Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej. W trzecim etapie zespół przeprowadzi szczegółowe analizy dotyczące wybranych zagadnień badawczych i przedstawi je w serii studiów. Rezultaty projektu zostaną opublikowane.

Powodem podjęcia tematu jest chęć rozwoju badań nad historią narodów słowiańskich, a także dziejami Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej. Historia Słowian i związków między nimi w XIX w. jest niedoceniona, została zdominowana przez badania nad Europą Wschodnią: dziejami Rosji i ZSRR. Realizacja projektu przyczyni się do upowszechnienia za granicą polskich badań nad dziewiętnastowieczną Słowiańszczyzną. Dodatkowo badania nad związkami słowiańskimi w drugiej połowie XIX w. niewątpliwie pozwolą wyjaśnić historyczną genezę przemian politycznych i społecznych w Europie Środkowej i na Bałkanach w XX w., w tym transformacji dokonujących się od początku lat 90. XX w. i pogłębią wiedzę na temat wzajemnego postrzegania się mieszkańców tej części Starego Kontynentu.